

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

МІКРОЕКОНОМІКА
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
ДИСЦИПЛІНИ

Навчальний посібник

Рекомендовано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
як навчальний посібник для здобувачів ступеня бакалавра

спеціальності 073 Менеджмент

Укладачі: А.Р. Дунська, Г.П. Жалдак

Електронне мережеве навчальне видання

Київ
КПІ ім. ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО
2024

УДК 330.101.54
Д83

Укладачі: *Дунська Алла Рашидівна*, д-р екон. наук, проф.
Жалдак Ганна Петрівна, канд. екон. наук, доц.

Рецензент *Бояринова К.О.*, д-р екон. наук, проф.
зав. кафедри економічної кібернетики, КПІ ім. Ігоря Сікорського

Відповідальний редактор *Дергачова В.В.*, д-р екон. наук, проф.

*Гриф надано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
(протокол № 5 від 29.02.2024 р.)
за поданням вченої ради факультету менеджменту та маркетингу
(протокол № 7 від 26.02.2024 р.)*

Д83 **Мікроекономіка.** Навчально-методичний комплекс дисципліни [Електронний ресурс] : навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра за спец. 073 Менеджмент / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад.: А. Р.Дунська, Г. П. Жалдак, – Електрон. текст. дані (1 файл). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024. – 67 с.

Навчальний посібник містить методичні рекомендації щодо вивчення дисципліни «Мікроекономіка», зокрема у посібнику представлено тематичний план дисципліни, деталізовану програму, що формує уявлення про змістовне наповнення та логіку викладення курсу, план лекцій, питання для самостійної роботи студентів, запитання для підсумкового контролю, список рекомендованої літератури.

УДК 330.101.54

Реєстр. № НП 23/24-361. Обсяг 3 авт. арк.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
проспект Берестейський, 37, м. Київ, 03056

<https://kpi.ua>

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5354 від 25.05.2017 р.

© КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ.....	7
СТРУКТУРА ВИКЛАДЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛІВ І ТЕМ ДИСИЦПЛІНИ.....	21
Розділ 1. Основи аналізу попиту та пропозиції	21
Тема 1.1. Попит і пропозиція та їх взаємодія.....	21
Самостійна робота студентів.....	22
Тема 1.2. Еластичність попиту та пропозиції.....	23
Самостійна робота студентів.....	25
Розділ 2. Основи теорії поведінки споживача	25
Тема 2.1. Корисність економічного блага. Економічний вибір.....	26
Самостійна робота студентів.....	27
Тема 2.2. Аналіз поведінки споживача	28
Самостійна робота студентів.....	29
Розділ 3. Основи аналізу процесів виробництва	30
Тема 3.1. Теорія граничних продуктів та мікроекономічна модель фірми ..	30
Самостійна робота студентів.....	32
Тема 3.2. Витрати виробництва	32
Самостійна робота студентів.....	34
Розділ 4. Аналіз ринкових структур	35
Тема 4.1. Підприємство на ринку чистої конкуренції	34
Самостійна робота студентів.....	37
Тема 4.2. Монопольний ринок	37
Самостійна робота студентів.....	39
Тема 4.3. Ринок монополістичної конкуренції	39
Самостійна робота студентів.....	40
Тема 4.4. Олігополістична структура ринку	41
Самостійна робота студентів.....	43
Розділ 5. Ринок факторів виробництва	43
Тема 5.1. Похідний попит на фактори виробництва. Ринок праці.....	43
Самостійна робота студентів.....	45
Тема 5.2. Ринок капіталу та природних ресурсів.....	45
Самостійна робота студентів.....	46

Розділ 6. Суспільна рівновага та ефективність	46
Тема 6.1. Рівновага ринкової системи. Ефективність	46
Самостійна робота студентів.....	47
Тема 6.2. Держава в мікроекономічній теорії: зовнішні ефекти та суспільні блага	48
Самостійна робота студентів.....	49
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ.....	50
ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ.....	57
ВКАЗІВКИ ПРО ПОРЯДОК ВИКОРИСТАННЯ РЕЙТИНГОВОЇ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ.....	58
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ.....	63
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	65

ВСТУП

Прискорення динамізму сучасного економічного розвитку обумовлює нові вимоги до спеціалістів, а отже і до процесу їх підготовки. Українська економіка потребує висококваліфікованих фахівців в різних сферах, здатних самостійно аналізувати інформацію, явища та процеси і приймати самостійні й виважені рішення на основі здійсненого аналізу. Особливо це стосується спеціалістів в галузі економіки.

Сьогодні економічна освіта, окрім ґрунтовних теоретичних знань, має забезпечувати і практичну підготовку фахівця, орієнтувати студентів на роботу в швидкоплинних обставинах, вміння ефективно користуватися здобутими теоретичними знаннями та набутими навичками в реальних умовах. З огляду на це учбовий процес потребує методичних розробок зорієнтованих саме на розгляд практичних аспектів дисципліни, що вивчається.

Об'єктом навчальної дисципліни «Мікроекономіка» є дослідження економічних явищ (виробництво, попит, пропозиція, споживання і т.д.) на рівні окремих господарських одиниць (фірм, споживачів, найманих працівників тощо). Вона пояснює, як і чому приймаються економічні рішення на рівні цих суб'єктів, наприклад, як фірми розподіляють свої ресурси на різні цілі.

Предметом курсу «Мікроекономіка» є складна сукупність відносини між підприємцями та найманими робітниками, між самими підприємцями, а також між продавцями та споживачами. Вона допомагає зрозуміти закономірності розвитку тієї чи іншої галузі виробництва та сфери послуг, те, як взаємодіють між собою виробники та споживачі на ринках окремих товарів.

Знання мікроекономічних процесів необхідні кожній освіченій людині для зрозуміння складного світу господарських відносин між людьми, формування економічного мислення. Але передусім таких знань потребують ті, хто в своїй професійній діяльності безпосередньо пов'язаний з цими

відносинами, хто повинен приймати управлінські рішення, займатися маркетингом, розподіляти фінансові ресурси, робити інвестиції, розробляти стратегію компанії.

Мікроекономіка як розділ сучасної економічної науки у своїх дослідженнях ґрунтується на багатьох інших науках або тісно стикається з ними. Насамперед базується на статистиці, взаємодіє з соціологією, широко використовує економіко-математичні методи та моделі.

Дисципліна «Мікроекономіка» базується на загальному уявленні про економічну поведінку.

На базі мікроекономіки виникли такі науки і навчальні курси, як «Економіка підприємства», «Фінанси підприємства», «Менеджмент», «Маркетинг», «Підприємництво» та багато інших. Тому мікроекономіка разом з макроекономікою розвиває і доповнює методологічну базу усіх прикладних економічних дисциплін.

Отримані в результаті вивчення дисципліни «Мікроекономіка» знання, вміння та навички надають майбутнім фахівцям можливість зрозуміти та оцінити економіку держави, більш успішно приймати участь в її реальному функціонуванні в якості підприємця, працівника компанії, споживача благ, інвестора власного капіталу, або просто громадянина, що обирає тих, хто розробляє та впроваджує в життя економічну політику держави.

Дані методичні вказівки спрямовані на допомогу студентам факультету менеджменту та маркетингу, що навчаються за спеціальністю «Менеджмент» в засвоєнні необхідних теоретичних знань з дисципліни «Мікроекономіка, набутті навичок й використанні їх на практиці. Вони містять тематичний план дисципліни, її програму, план лекцій, питання для самостійної роботи студентів, запитання для підсумкового контролю, список рекомендованої літератури.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Головна мета вивчення дисципліни «Мікроекономіка» – сформувати у студентів реальні знання і розуміння законів, принципів раціональної поведінки окремих економічних суб'єктів по досягненню своїх цілей в умовах обмеженості ресурсів, дослідити механізм прийняття рішень окремими мікросистемами, а також проаналізувати економічні взаємозв'язки між суспільством і фірмами в ринкових умовах.

Досягнення головної мети обумовлює вирішення завдань навчальної дисципліни, спрямованих на досягнення певних результатів навчання, зміст яких охоплює:

- формування знання і розуміння понятійно-категоріального апарату та інструментарію аналізу і оптимізації поведінки економічних суб'єктів в ринкових умовах;

- набуття знань про основні елементи ринкового механізму, їх взаємозв'язок та взаємодію, механізм прийняття рішень окремими господарюючими суб'єктами, здійснення ними того або іншого вибору за умов обмеженості ресурсів та наявності альтернативних можливостей;

- систематизація знань щодо основних факторів, що впливають на формування ринкової ситуації й зумовлюють економічну поведінку господарюючих суб'єктів та зміни в ній;

- уміння ефективно використовувати принципи раціональної поведінки мікросистем, термінологію і основні прийоми мікроекономічного аналізу в процесі вибору рішень відносно цін, обсягів виробництва, споживання витрат, максимізації прибутку чи мінімізації збитків, розподілу ресурсів;

- на основі оволодіння системою економічних концепцій розвинення у студентів техніки ринкового економічного мислення.

СТРУКТУРА ВИКЛАДЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

РОЗДІЛ 1 ОСНОВИ АНАЛІЗУ ПОПИТУ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

ТЕМА 1.1. ПОПИТ І ПРОПОЗИЦІЯ ТА ЇХ ВЗАЄМОДІЯ

Попит та закон попиту. Суть понять “попит” та “величина попиту”. Ринковий попит як сума індивідуальних попитів (означення, побудова графіків). Закон попиту. Математичні та графічні способи вираження закону попиту. Зміна попиту та зміна обсягу попиту та її графічне представлення. Основні фактори, що впливають на попит та обумовлюють його зміну (економічний, алгебраїчний, графічний аналіз). Графічне представлення зміни попиту. Ціна попиту.

Пропозиція і закон пропозиції. Суть понять “пропозиція” та “величина пропозиції”. Закон пропозиції. Математичні і графічні способи вираження закону пропозиції. Зміна пропозиції та зміна обсягу пропозиції та її графічне представлення. Основні фактори, які визначають пропозицію і впливають на її зміну (економічний, алгебраїчний, графічний аналіз). Графічне представлення зміни пропозиції. Взаємодія попиту і пропозиції.

Ринкова рівновага попиту та пропозиції. Поняття рівноваги ринку. Ринкова ціна і ціна рівноваги, обсяг рівноваги. Визначення рівноважної ціни та рівноважної кількості товарів. Вплив зміни попиту і пропозиції на рівновагу, взаємодія змін попиту та пропозиції. Вплив дефіциту і надлишку на рівень рівноважної ціни.

Реакція ринку на зміни попиту та пропозиції. Аналіз наслідків впливу змін попиту та пропозиції на рівноважну ціну і рівноважну кількість товарів.

ТЕМА 1.2. ЕЛАСТИЧНІСТЬ ПОПИТУ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Поняття «еластичності» для загального випадку. Концепція еластичності взаємозв'язаних показників. Визначення поняття еластичності та коефіцієнта еластичності.

Еластичність попиту. Основні властивості еластичності. Оцінка еластичності зростаючої та спадної функції. Еластичність ступеневої функції. Дуговий метод розрахунку еластичності.

Види еластичності попиту: еластичність попиту за власною ціною блага, еластичність попиту по доходу, еластичність попиту за ціною взаємодоповнюючого блага та за ціною взаємозамінного блага (перехресна еластичність).

Еластичність попиту по ціні. Коефіцієнт еластичності та особливості його розрахунку. Точкова і дугова еластичність попиту. Основні форми еластичності попиту по ціні. Взаємозалежність еластичності попиту по ціні та доходу підприємства. Фактори цінової еластичності попиту.

Еластичність попиту по доходу. Коефіцієнт еластичності попиту по доходу. Основні форми еластичності попиту по доходу.

Перехресна еластичність попиту. Коефіцієнт перехресної еластичності попиту. Основні форми перехресної еластичності попиту. Зв'язок між еластичністю попиту за власною ціною блага та доходом виробника.

Еластичність пропозиції. Коефіцієнт еластичності пропозиції. Основні фактори, що впливають на еластичність пропозиції. Еластичність пропозиції за власною ціною блага, еластичність пропозиції за цінами факторів виробництва. Форми еластичності пропозиції та їх залежність від часового інтервалу. Значення еластичності в мікроекономічних моделях.

РОЗДІЛ 2 ОСНОВИ ТЕОРІЇ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА

ТЕМА 2.1. КОРИСНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОГО БЛАГА.

ЕКОНОМІЧНИЙ ВИБІР

Корисність і уподобання в економічній теорії. Вибір споживача. Основні умови вибору. Парадокс води та діамантів. Поняття корисності. Поняття граничної та загальної корисності.

Кардиналістський підхід. Процес споживання і динаміка зміни граничної корисності і загальної корисності. Закон спадаючої граничної корисності економічного блага. Функція корисності. Основні припущення при моделюванні поведінки споживача. Уподобання споживача.

Вибір споживача і максимізація його добробуту. Основне правило максимізації загальної корисності.

Функційний та нефункційний попит. Ефект приєднання до більшості, ефект сноба та ефект Веблена як складові нефункційного попиту.

Основні гіпотези ординалістської теорії. Поняття набору байдужості. Крива байдужості, її суть і побудова. Гранична норма заміщення та її визначення за допомогою кривих байдужості. Основні властивості граничної норми заміщення. Форми кривих байдужості. Властивості кривих байдужості. Карта байдужості. Окремі випадки кривих байдужості. Поняття взаємозамінних благ, взаємодоповнюючих благ, нейтральних благ, благ з від'ємною корисністю. Види поверхонь байдужості для перерахованих вище благ (пара взаємозамінних благ, пара взаємодоповнюючих благ, пара «нейтральне благо – благо з додатною корисністю»).

Гранична норма заміщення. Бюджетне обмеження споживача. Модель можливого. Поняття бюджетної лінії, її побудова і основні властивості. Визначення нахилу бюджетної лінії. Вплив зміни доходу споживача, системи оподаткування, субсидій, квот тощо на положення бюджетної лінії. Зміна цін та її вплив на бюджет споживача.

Рівновага споживача: економічна, алгебраїчна та графічна інтерпретація. Оптимальний вибір споживачем благ, критерії вибору. Методи знаходження точки рівноваги.

ТЕМА 2.2. АНАЛІЗ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА

Реакція споживача на зміну доходу. Зміна оптимуму споживача при зміні його доходу. Крива “дохід-споживання”. Позитивний та негативний

нахил кривої “дохід-споживання”. Криві Енгеля. Поняття нормальних благ та благ нижчої споживчої цінності. Функції Торнквіста.

Реакція споживача на зміну цін товарів. Зміна оптимуму споживача при зміні ціни товару. Крива “ціна-споживання”. Побудова індивідуальної кривої попиту. Варіанти розташування кривої “ціна-споживання”. Поняття звичайних благ та благ Гіффена.

Ефект заміни та ефект доходу. Зміна реального доходу. Визначення ефекту заміни та ефекту доходу за Хіксом. Визначення ефекту заміни та ефекту доходу за Слуцьким. Рівняння Слуцького. Взаємодія ефектів заміни та доходу. Прийняття рішень в ситуаціях з ризиком. Невизначеність та економічний ризик. Умови схильності та несхильності споживача до ризику. Ризик та ефективність економічних рішень.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВИ АНАЛІЗУ ПРОЦЕСІВ ВИРОБНИЦТВА

ТЕМА 3.1. ТЕОРІЯ ГРАНИЧНИХ ПРОДУКТІВ ТА МІКРОЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ ФІРМИ

Фірма як суб’єкт ринку та виробнича ринкова система. Підприємство як організаційна форма підприємництва. Умови і фактори створення сучасного підприємства. Основні переваги сучасних багатопрофільних підприємств. Внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства. Фактори прямого і непрямого впливу. Основні параметри зовнішнього середовища.

Класифікація підприємств: за основними цілями, за сферою діяльності, за розмірами, за формою власності, за характером капіталу.

Фактори виробництва та їх класифікація. Мотивація поведінки фірми. Економічні періоди функціонування фірми та множина можливих комбінацій ресурсів. Миттєвий, короткостроковий та довгостроковий періоди функціонування фірми.

Виробництво та поняття виробничої функції. Фактори виробництва. Виробнича функція як економічна модель технології, способи побудови

виробничої функції (табличний, алгебраїчний, графічний). Використання виробничої функції для аналізу діяльності підприємства та прогнозування подальшого його розвитку. Економічні припущення, що визначають виробничі функції. Властивості виробничої функції. Технологічна та економічна ефективність.

Виробництво в короткостроковому періоді. Виробнича функція з одним змінним фактором. Загальний, середній і граничний продукт у короткостроковому періоді: означення, графічний аналіз взаємного розміщення кривих. Закон спадаючої віддачі (продуктивності) факторів виробництва. Три фази на графіках кривих загального, граничного та середнього продукту. Зміна граничного, середнього та загального продукту по фазах виробництва.

Виробництво в довгостроковому періоді. Виробнича функція з двома змінними факторами. Характеристика випуску продукції при різних комбінаціях факторів виробництва. Функція Кобба-Дугласа. Крива рівного продукту – ізокванта. Властивості ізокванти. Виробнича функція з ідеальним заміщенням факторів виробництва та з фіксованою структурою використання ресурсів. Карта ізоквант.

Гранична норма технологічного заміщення. Властивості граничної норми технологічного заміщення. Границі заміщення факторів.

Зміна технології, зміна масштабу в довгостроковому періоді. Віддача від масштабу. Зміна масштабу виробництва. Постійний, спадний та зростаючий ефект від збільшення масштабу виробництва. Поняття про економію, обумовлену ростом масштабів виробництва. Однорідні та неоднорідні виробничі функції. Ступінь однорідності. Типи віддачі від масштабу для однорідних функцій: однорідна, спадаюча, зростаюча.

ТЕМА 3.2. ВИТРАТИ ВИРОБНИЦТВА

Загальна характеристика витрат виробництва. Поняття і види витрат. Економічний та бухгалтерський підхід до визначення витрат. Альтернативні витрати. Явні або бухгалтерські витрати. Неявні витрати або витрати втрачених можливостей. Нормальний прибуток як складова альтернативних витрат. Види прибутку: бухгалтерський, балансовий, чистий, економічний.

Структура бухгалтерських витрат. Статті явних (бухгалтерських) витрат: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні потреби, амортизація, методи амортизації, інші витрати.

Структура економічних витрат в короткостроковому періоді. Постійні, змінні, загальні, граничні, середні витрати: визначення, формули для розрахунку та графічне представлення, графічний аналіз особливостей взаємного розташування та закономірностей зміни кожного з видів витрат, точки мінімуму та їх взаємне розташування. Тенденція зміни середніх змінних витрат та граничних витрат в короткостроковому періоді. Залежність середніх витрат від граничних витрат. Закон зростаючих граничних витрат.

Витрати виробництва в довгостроковому періоді. Криві довгострокових витрат та їх види. Поняття ізокошти: означення, побудова, властивості. Карта ізокошти.

Рівновага виробника: вибір комбінації виробничих факторів за критеріями мінімізації витрат чи максимізації випуску. Рівновага виробника: графічна, алгебраїчна та економічна інтерпретація. Траєкторія розширення виробничої діяльності фірми. Правило мінімізації загальних витрат і правило максимізації загального прибутку.

Виробнича потужність взаємозв'язок кривих середніх витрат в короткостроковому та довгостроковому періодах. Концепція мінімально ефективного розміру підприємства. Вибір оптимального розміру підприємства. Мінімальний ефективний розмір підприємства і структура галузі. Ефекти від масштабу: позитивний, постійний і негативний.

ТЕМА 4.1. ПІДПРИЄМСТВО НА РИНКУ ЧИСТОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Поняття ринкової структури. Види ринкових структур та їх ознаки.

Загальна характеристика ринка досконалої конкуренції. Ринковий попит і попит на продукцію фірми в умовах чистої конкуренції. Особливості ринку досконалої конкуренції. Досконало конкурентна фірма та умови її функціонування. Ринковий попит та крива попиту на продукцію фірми за умов досконалої конкуренції.

Поняття сукупного, середнього та граничного доходу, їх графічне зображення. Граничний дохід та його співвідношення з лінією попиту на продукцію фірми. Конкурентна стратегія фірми в короткостроковому періоді. Вибір оптимальних обсягів випуску чисто конкурентною фірмою в короткостроковому періоді. Метод співставлення валових показників: максимізація прибутку, мінімізація збитків та зупинення виробництва. Метод співставлення граничних показників. Гранична умова для перевірки прибутку. Дослідження умов прибутковості та збитковості фірми: графічний аналіз впливу ринкової ціни на взаємне розміщення кривих сукупних витрат, сукупного доходу та прибутку фірми – досконалого конкурента. Ринкова ціна та умови: прибутковості, беззбитковості, збитковості, повного згорання виробництва фірми. Графічне представлення випадків максимізації прибутку, беззбитковості, мінімізації збитків та зупинення виробництва. Взаємозв'язок граничних та загальних показників.

Вибір оптимальних обсягів випуску чисто конкурентною фірмою в довгостроковому періоді. Умова довгострокової рівноваги. Реакція на зменшення і збільшення попиту на довгостроковому інтервалі. Пропозиція фірми і галузі з довгостроковому періоді. Конкурентна стратегія фірми в довгостроковому періоді. Ефективне використання ресурсів в умовах чистої конкуренції.

ТЕМА 4.2. МОНОПОЛЬНИЙ РИНОК

Модель чистої монополії та її характеристика. Поняття та ознаки. Природні, економічні, адміністративні та правові бар'єри монопольного ринку. Різновиди монополії: закрита, природня, відкрита. Монопсонія.

Монопольний ринок у короткостроковому та довгостроковому періодах. Визначення монополістом ціни та обсягу виробництва (графічна та алгебраїчна інтерпретація). Попит на продукцію монополіста, крива попиту. Визначення граничного доходу. Темпи зміни граничного доходу. Вплив цінової еластичності попиту на поведінку монополіста.

Вибір оптимальних обсягів випуску монополістом в короткостроковому та довгостроковому періодах. Умова максимізації прибутку монополістом. Перевірка прибутковості за методом співставлення граничних показників.

Ефективність використання ресурсів за умов монополії. Порівняння чисто монопольної та чисто конкурентної рівноваги на ринку. Втрати суспільства від існування монополій.

Крива пропозиції монополії та особливості її формування. Фактори, що обумовлюють її відсутність.

Монопольна влада. Індекс Лернера. Фактори, що визначають монопольну владу.

Цінова дискримінація. Необхідна умова для здійснення цінової дискримінації. Види цінової дискримінації: просторова, часова, за доходами споживачів, за об'єктом споживання, за соціальним статусом. Дискримінація першого, другого та третього ступеня: визначення та умови виникнення. Економічні наслідки та соціальна ціна монополії.

Порівняльний аналіз досконалої конкуренції та монополії. Державне регулювання монопольної діяльності, антимонопольна політика.

ТЕМА 4.3. РИНОК МОНОПОЛІСТИЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Загальна характеристика ринка монополістичної конкуренції. Основні риси підприємств, що працюють на ринку монополістичної конкуренції.

Штучна та дійсна диференціація продукту. Крива попиту монополістичного конкурента та її розташування. Ринкова поведінка монополістичного конкурента. Максимізація прибутку.

Вибір оптимальних об'ємів випуску підприємством, що працює на ринку монополістичної конкуренції, в короткостроковому та довгостроковому періодах. Надлишкова виробнича потужність. Сутність та передумови розвитку нецінової конкуренції. Поглиблення диференціації продукту: позитивні та негативні наслідки.

Реклама та її наслідки. Вплив реклами на попит, рівень цін, обсяги виробництва і середні витрати в короткостроковому і довгостроковому періодах. Аргументи за і проти реклами. Економічна доцільність реклами.

Монополістична конкуренція та суспільна рівновага. Суспільна ціна монополістичної конкуренції, порівняльний аналіз з ринком досконалої конкуренції та монополістичним ринком.

ТЕМА 4.4. ОЛІГОПОЛІСТИЧНА СТРУКТУРА РИНКУ

Характерні риси олігополії. Показники концентрації ринку. Основні причини існування олігополії. Різноманітність олігополістичних структур, загальна взаємозалежність і складність аналізу поведінки підприємства на ринку.

Форми поведінки на олігополістичному ринку. Кооперативна і некооперативна поведінка. Дуополія. Основні форми некооперативної поведінки: цінова війна – модель Бертрана, “Дилема ув’язнених”, модель Курно, модель Штакельберга. Олігополістичне ціноутворення. Моделі олігополістичного ціноутворення: цінова війна та її наслідки; картель та легальні угоди; таємні та мовчазні змови (лідерство в цінах).

Цінова війна в умовах дуополії на ринку гомогенного блага.

“Дилема ув’язнених”. Використання теорії ігор для аналізу поведінки фірм на ринку олігополії.

Модель Курно. Визначення ринкової рівноваги в умовах дуополії.
Побудова рівноваги в моделі Курно.

Модель Штакельберга. Особливості моделі. Поведінка підприємств за моделлю Штакельберга. Відмінності моделі при розрахунку прибутку лідера та аутсайдерів.

Основні форми кооперативної поведінки: картель, ламана крива попиту, лідерство в цінах та ціноутворення за принципом “витрати+”.

Картель. Модель таємної змови. Принципи утворення картелю. Встановлення монопольних цін. Умови припинення існування картелів. Встановлення лімітної ціни картелем для запобігання конкуренції в галузі.

Модель ламаної кривої попиту. Особливості поведінки фірм-олігополістів в умовах взаємозалежності. Ринкові наслідки підвищення та зниження цін конкурентами.

Лідерство в цінах. Умови дії моделі лідерство в цінах. Принципи встановлення ринкової ціни лідером. Визначення обсягів виробництва лідером.

Ціноутворення за принципом “витрати+”. Основні складові ціни олігополіста за принципом “витрати +”. Основний зміст нецінової конкуренції.

Олігополія та економічна ефективність. Науково-технічний прогрес за умов олігополії. Економічні наслідки олігополії. Державне регулювання олігополії.

РОЗДІЛ 5. РИНОК ФАКТОРІВ ВИРОБНИЦТВА

ТЕМА 5.1. ПОХІДНИЙ ПОПИТ

Похідний попит. Взаємозв'язок ринку продукту та ринків факторів виробництва. Попит на продукт та попит на фактори виробництва. Вплив різновиду структури ринку продукту на похідний попит. Похідний попит за умов досконалої конкуренції на ринку продукту та на ринку факторів

виробництва. Цінова еластичність попиту на ресурс виробництва. Похідний попит та принцип оплати факторів. Порівняння граничного доходу та граничних витрат товаровиробника при споживанні одного фактора виробництва.

ТЕМА 5.2. РИНОК ПРАЦІ

Праця як фактор виробництва, її мобільність. Ринок факторів виробництва. Його особливості. Похідний характер попиту на фактори виробництва.

Ринок праці та його особливості. Попит на працю в умовах досконалої та недосконалої конкуренції на ринку продукту. Попит на працю з боку чисто конкурентного підприємства. Граничний дохід змінного ресурсу та його складові: ціна продукції та гранична продуктивність праці. Обґрунтування рішення про найм. Формування індивідуального, галузевого та ринкового попиту на працю.

Попит на працю в умовах недосконалої конкуренції. Галузевий та ринковий попит на працю. Фактори, що впливають на зміну попиту на працю.

Попит на ресурси в довгостроковому періоді. Правила ефективного використання ресурсів: мінімізація витрат та максимізація прибутку.

Цінова еластичність попиту на працю та її фактори.

Ефект заміщення та ефект витрат. Рівновага на абсолютно конкурентному ринку праці.

Пропозиція праці на окремій фірмі. Фактори, що впливають на рівень заробітної платні. Ринкова пропозиція на досконало конкурентному ринку. Обґрунтування вибору робітника щодо праці та відпочинку: інструментарій ординалістської теорії корисності. Особливості ринкової пропозиції праці.

Рівновага на ринку праці. Еластичність пропозиції праці для галузей з різною динамікою витрат на виробництво. Контроль профспілок над пропозицією робочої сили, рівнем заробітної плати та продуктивністю праці. Двостороння монополія і визначення реального рівня заробітної плати.

Монопосонічний ринок праці. Характерні риси монопосонічного ринка праці, попит та пропозиція на ньому. Умови максимізації прибутку монопосоніста.

ТЕМА 5.3. РИНОК КАПІТАЛУ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Капітал як фактор виробництва. Капітал як ресурс тривалого використання; форми капіталу. Попит та пропозиція капіталу. Поняття вибору у часі. Основний та оборотний капітал. Амортизація та її різновиди.

Споживання та інвестиції. Уподобання у часі. Побудова бюджетного обмеження для випадку вибору обсягів споживання між теперішніми та майбутніми періодами. Оптимальний вибір.

Вступ до аналізу інвестиційних рішень. Поняття дисконтованої величини. Види процентних ставок. Реальна та номінальна процентні ставки. Рівень доходності, прибуток на капітал. Поняття теперішньої та майбутньої вартості у прийнятті інвестиційних рішень.

Доход на капітал (процент) та його економічна природа. Зміна вартості грошей в часі, оцінка доцільності капіталовкладень, інфляція, ризик. Складний процент та дисконтування.

Рівновага на ринку капіталу. Формування процентної ставки як рівноважної ціни капіталу.

Ринок землі. Земля як фактор виробництва. Земельна рента. Пропозиція та попит на землю. Сільськогосподарський та несільськогосподарський попит на землю. Рента. Ціна землі як капіталізована рента.

РОЗДІЛ 6. СУСПІЛЬНА РІВНОВАГА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

ТЕМА 6.1. РІВНОВАГА РИНКОВОЇ СИСТЕМИ.

КОНЦЕПЦІЯ ЕФЕКТИВНОСТІ

Аналіз ринкової рівноваги. Взаємодія двох ринків благ. Часткова та загальна рівновага на двох ринках. Ефект зворотного зв'язку. Стабільна загальна рівновага.

Модель економічної рівноваги Вальраса. Рівновага в економіці обміну. Функція суспільного добробуту. Функція суспільної корисності Бентама. Парадокс Кондорсе. Теорема Ерроу.

Парето-ефективність в суспільному обміні. Карти байдужості в коробці Еджуорта. Парето-ефективність у виробництві. Спільна Парето-ефективність в обміні та виробництві. Ефективність та економіка добробуту. Парето – ефективний стан економіки.

Критерії оцінки добробуту: утилітаристський критерій, критерій Роулза, критерій Хікса. Теорія загальної рівноваги та політика в галузі економіки добробуту; ефективність та справедливість.

ТЕМА 6.2. ДЕРЖАВА В МІКРОЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ: ЗОВНІШНІ ЕФЕКТИ ТА СУСПІЛЬНІ БЛАГА

Зовнішні ефекти, їх економічний зміст. Поняття про зовнішні ефекти. Позитивні зовнішні ефекти, їх сутність, вплив на обсяг та ціну рівноваги; заходи щодо корегування (графічна інтерпретація). Негативні зовнішні ефекти, їх сутність, вплив на обсяг та ціну рівноваги; заходи щодо керування (графічна інтерпретація). Суспільні та приватні витрати (вигоди). Коригуючі податки та субсидії. Теорема Коуза-Стіглера.

Громадські блага і громадський вибір. Поняття громадських благ. Приватні та громадські блага. Попит на громадські блага і ефективний їх обсяг. Особливості формування попиту, пропозиції та ціни рівноваги. Забезпечення громадськими благами: можливості ринку та держави.

Економічна роль держави у ринковій економіці. Необхідність та причини втручання держави в економічні процеси за ринкових умов. Теорія суспільного вибору: способи прийняття рішень та проблема ефективності.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМ ДИСЦИПЛІНИ

РОЗДІЛ 1 ОСНОВИ АНАЛІЗУ ПОПИТУ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

ТЕМА 1.1. ПОПИТ І ПРОПОЗИЦІЯ ТА ЇХ ВЗАЄМОДІЯ

Питання до розгляду:

- 1.1. Попит та закон попиту
- 1.2. Пропозиція і закон пропозиції
- 1.3. Ринкова рівновага попиту та пропозиції

Мета вивчення:

Визначити економічну сутність категорій попиту та пропозиції, обґрунтувати закон попиту та закон пропозиції, виокремити нецінові фактори попиту та пропозиції. Розглянути основи ринкової рівноваги, ключові ринкові змінні, котрі формують ринковий механізм, дослідити реакції покупців і продавців на зміну ціни й інших чинників та процесу пристосування ринку до змін у попиті та пропозиції.

Методичні поради до вивчення теми.

Розпочати вивчення даної теми необхідно з визначення основних категорій мікроекономіки для формування у студентів відповідного категоріального апарату.

Після розгляду сутності попиту та пропозиції, формулюванні законів попиту та пропозиції варто перейти до визначення факторів попиту та пропозиції та визначити їх вплив на зміщення кривих попиту та пропозиції.

Ґрунтуючись на законах ринкової економіки розглянути процес формування ринкової рівноваги, а також визначити умови, при яких може відбутися відхилення від рівноваги, формування надлишку та дефіциту товарів. Визначення сутності понять «підлога» та «стеля» ціни. Доцільно зосередити увагу студентів на можливість зміни ринкових умов. Розглянути закони ринкового ціноутворення.

Практичні аспекти визначення параметрів ринкової рівноваги рекомендується розглядати на практичних заняттях

Питання для обговорення:

1. Що лежить в основі попиту покупця на який-небудь товар?
2. Які фактори і яким чином впливають на попит?
3. Чим відрізняються товари-субститути від товарів-компліментів?
4. Що показує крива попиту? Який характер залежності між ціною й обсягом попиту вона ілюструє?
5. Сформулюйте закон попиту. Які фактори лежать у його основі?
6. Коли не працює закон попиту?
7. «Закон попиту діє завжди», - чи вірне це твердження.
8. Чим відрізняється ціна попиту від ринкової ціни?
9. Під впливом яких факторів відбувається зсув кривої попиту й рух уздовж кривої попиту?
10. Як зміна технології вплине на зміну попиту й обсягу попиту?
11. Чим відрізняються попит й обсяг попиту?
12. Поясніть, чому обсяг пропозиції товару збільшується при зростанні ціни і навпаки.

Самостійна робота студентів

Питання до вивчення:

1. Проаналізувати, що відбудеться з кривою пропозиції автомобілів, якщо зросте ціна на пальне?
2. З чим пов'язані відхилення від закону попиту? Навести приклади покупок, що порушують умову раціональної поведінки споживача.
3. Взаємодія попиту та пропозиції. Рівноважна ціна.
4. Вплив введення податків, квот, тарифів та мита на зміну рівноважної ціни.

ТЕМА 1.2. ЕЛАСТИЧНІСТЬ ПОПИТУ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Питання до розгляду:

1. Еластичність попиту та пропозиції
2. Види еластичності попиту.
3. Еластичність пропозиції

Мета вивчення:

Ознайомити студентів з поняттям еластичності та різними видами еластичності, зокрема еластичністю попиту по ціні, еластичністю попиту по доходу, перехресною еластичністю попиту, еластичністю пропозиції. Розкрити основні форми еластичності попиту по ціні та по доходу, фактори, що впливають на еластичність попиту та пропозиції.

Методичні поради до вивчення теми.

Перше питання, що винесене для розгляду в даній темі, передбачає визначення поняття еластичності та коефіцієнта еластичності, обґрунтування його значення у мікроекономічних моделях.

Наступне питання зорієнтоване на виокремлення видів еластичності попиту.

Студентам варто роз'яснити відмінності точкової та дугової еластичності попиту, виокремити основні форми еластичності попиту по ціні та показати взаємозалежність еластичності попиту по ціні та доходу підприємства.

Важливим питанням є вивчення еластичності попиту по доходу, визначення коефіцієнта еластичності попиту по доходу та виокремлення основних форм еластичності попиту по доходу.

Після цього студентам варто охарактеризувати перехресну еластичність попиту, визначити коефіцієнт перехресної еластичності попиту та виокремити основні форми перехресної еластичності попиту.

Останнє питання теми присвячене еластичності пропозиції, визначенню коефіцієнту еластичності пропозиції та основних факторів, що впливають на

еластичність пропозиції. Завершити тему пропонується виокремленням форм еластичності пропозиції та їх залежності від часового інтервалу.

Практичні аспекти обрахунку коефіцієнтів еластичності рекомендується розглядати на практичних заняттях.

Питання для обговорення:

1. Дати визначення еластичності попиту. Види еластичності попиту.
2. Що показує коефіцієнт еластичності попиту?
3. Як вплинуть на доходи фермерів великі врожаї на сільськогосподарську продукцію?
4. Чому коефіцієнт еластичності попиту за ціною завжди є величиною від'ємною і чому необхідно розглядати його абсолютне значення (модуль)?
5. На які види поділяються товари в залежності від коефіцієнта еластичності попиту за доходом?
6. Як обчислюється точкова і дугова еластичність попиту за ціною?
7. Чим відрізняється еластичний і нееластичний попит?
8. Якщо 1%-е скорочення ціни на товар приводить до 2%-го збільшення обсягу попиту на нього, то яка в цьому випадку еластичність попиту?
9. Як вплине еластичність попиту за ціною на доход підприємства?
10. Чому при нееластичному попиті виручка від продаж зростає при підвищенні ціни?
11. Перелічіть фактори, що визначають еластичність попиту за ціною.
12. Поясніть наступне твердження: «Якщо ринок характеризується низькою еластичністю попиту за ціною, то виробники віддають перевагу неціновим формам конкуренції, таким, як диференціація продукту або умови поставки і після продажне обслуговування».
13. Чи буде еластичність попиту на певну марку прального порошку відрізнятися від еластичності попиту на пральний порошок у цілому?
14. Що показує коефіцієнт еластичності попиту по доходу?

15. Як змінюється коефіцієнт еластичності попиту по доходу для різних груп товарів, межі зміни.

16. Що показує коефіцієнт перехресної еластичності?

17. Які формули використовуються для обчислення перехресної еластичності, що можна сказати про знак цього коефіцієнта?

18. За даними емпіричних досліджень еластичність попиту на наступні товари й послуги виглядає таким чином: попит на медичне обслуговування - 0,6; попит на закордонні поїздки - 4,0; попит на радіоприймачі й телевізори - 1,2. Поясніть кожен з цих величин.

Самостійна робота студентів

Питання до вивчення:

1. Що показує коефіцієнт еластичності пропозиції?
2. Як фактор часу впливає на еластичність пропозиції?
3. Дослідити вплив правила відповідно до якого студенти університетів повинні проживати в університетських гуртожитках на еластичність попиту на житлову площу в цих гуртожитках? Як це, у свою чергу, вплине на величину плати за кімнату?

РОЗДІЛ 2. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА

ТЕМА 2.1. КОРИСНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОГО БЛАГА. ЕКОНОМІЧНИЙ ВИБІР

1. Поняття корисності. Сукупна та гранична корисність. Функція корисності.
2. Закон спадної граничної корисності економічного блага.
3. Уподобання споживача. Побудова кривих байдужості.
4. Гранична норма заміщення.
5. Бюджетне обмеження споживача.
6. Рівновага споживача: економічна, алгебраїчна та графічна інтерпретація. Вибір оптимального споживчого кошика.

Мета вивчення:

З'ясувати, яким чином споживачі мають розподілити свій грошовий дохід на придбання різних товарів, щоб отримати від них максимальну сукупну корисність.

Методичні поради до вивчення теми.

Починаючи вивчення даної теми, варто зорієнтувати увагу на теорії граничної корисності, виборі споживача та основних умов вибору. Для підтвердження цієї теорії доцільно розповісти про парадокс води та діамантів. В ході викладення теми доцільно визначити поняття граничної та загальної корисності; сформулювати закон спадаючої граничної корисності та функцію корисності; надати студентам основні припущення, яких варто дотримуватися при моделюванні поведінки споживача; сформулювати основне правило максимізації загальної корисності. Визначити види попиту (функційний та нефункційний); розглянути ефект приєднання до більшості, ефект сноба та ефект Веблена як складові нефункційного попиту).

Наступне питання цієї теми передбачає розгляд основних гіпотез ординалістської теорії. У контексті ординалістської теорії потрібно

розглянути криву байдужості, її сутність і побудову; граничну норму заміщення та пояснити її визначення за допомогою кривих байдужості; окреслити основні властивості граничної норми заміщення, представити студентам форми та властивості кривих байдужості; дати визначення карти байдужості, бюджетного обмеження та бюджетної лінії; розглянути властивості бюджетної лінії та особливості нахилу бюджетної лінії.

Питання для обговорення:

1. Що таке корисність? Які види корисності Ви знаєте?
2. Чому вода, яка має високу корисність має низьку ціну, а діаманти, які менш корисні для людини мають високу ціну?
3. У чому сутність першого та другого законів Госсена?
4. Сформулюйте закон спадаючої граничної корисності.
5. Як виражається залежність між граничною та загальною корисністю?
6. Що таке вибір споживача?
7. Як корисність товару пов'язана із його рідкістю?
8. За якої умови споживчий вибір є раціональним?
9. Чи можна розглядати виділені Х. Лейбенстайном ефекти як нераціональну споживчу поведінку?
10. Сформулюйте правило максимізації загальної корисності товару.

Самостійна робота студентів

Питання до вивчення:

1. Визначте переваги, якими оперує споживач при здійсненні купівлі.
2. Дослідити зміну граничної та загальної корисності на прикладі двох взаємозалежних товарів.

ТЕМА 2.2. АНАЛІЗ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА

Питання до розгляду:

1. Аналіз поведінки споживача
2. Ефект доходу Крива «дохід-споживання». Криві Енгеля.
3. Реакція споживача на зміну цін товарів. Крива «ціна-споживання».
4. Ефект заміни та ефект доходу.

Мета вивчення:

З'ясувати, яким чином споживачі мають розподілити свій грошовий дохід на придбання різних товарів, щоб отримати від них максимальну сукупну корисність.

Методичні поради до вивчення теми.

Перше питання варто присвятити аналізу поведінки споживача, визначенню рівноваги споживача та оптимального вибору споживачем благ, критерії вибору. Далі варто зорієнтувати увагу на впливі на рівновагу споживача зміни доходу. Потрібно акцентувати увагу студентів на тому, що Крива „дохід – споживання” єднає усі точки рівноваги споживача, пов'язані з різними рівнями доходу. Модель „дохід – споживання” дозволяє охарактеризувати зміну індивідуального попиту на певне благо.

Потім варто плавно перейти до кривої „ціна – споживання”, яка показує функціональну залежність між обсягом споживання блага та його ціною; вона сполучає усі точки рівноваги споживача, пов'язані зі зміною ціни одного з благ. На її основі будуємо криву індивідуального попиту.

Варто розглянути зміну оптимуму споживача при зміні його доходу, криві “дохід-споживання” та “ціна-споживання”, дослідити варіанти розташування таких кривих.

Останнє питання теми охоплює розгляд ефекту заміни та ефекту доходу за Хіксом та за Слуцьким. Практичні аспекти обрахунку ефектів доходу та заміни рекомендується розглядати на практичних заняттях.

Питання для обговорення:

1. У чому сенс теорії поведінки (вибору) споживача?
2. Які фактори впливають на рішення споживача?
3. За якої умови споживчий вибір є раціональним?
4. Чи можна розглядати виділені Х. Лейбенстайном ефекти як нераціональну споживчу поведінку?
5. Що таке вигода споживача?
6. Що таке вибір споживача?
11. Поясніть критерій максимізації загальної корисності аналітично та графічно.
12. Як виглядають криві Енгеля.
13. Поясніть реакцію споживача на зміну цін товарів. Крива «ціна-споживання».
14. У чому полягає ефект заміни та ефект доходу?

Самостійна робота студентів

Питання до вивчення:

1. Визначте переваги, якими оперує споживач при здійсненні купівлі.
2. Дослідити ефекти заміни та доходу на прикладі двох товарів.

**ТЕМА 3.1. ТЕОРІЯ ГРАНИЧНИХ ПРОДУКТІВ ТА
МІКРОЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ ФІРМИ**

Питання до розгляду:

1. Мікроекономічна модель підприємства
2. Виробництво та поняття виробничої функції
3. Виробництво у короткостроковому періоді
4. Виробництво у довгостроковому періоді
5. Рівновага виробника
6. Віддача від масштабу

Мета вивчення:

Визначити сутність теорії граничних продуктів та мікроекономічної моделі фірми, ознайомити студентів із виробничою функцією, виробництвом у короткостроковому та довгостроковому періодах.

Методичні поради до вивчення теми.

Розпочинаючи розгляд даної теми перш за все необхідно розглянути мікроекономічну модель підприємства. Певну увагу приділити умовам і факторам створення сучасного підприємства, визначенні основних переваг сучасних багатопрофільних підприємств. Варто також розглянути внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства, фактори прямого і непрямого впливу. Закінчити розгляд цього питання можна класифікацією підприємств: за основними цілями, за сферою діяльності, за розмірами, за формою власності, за характером капіталу тощо.

Після цього варто перейти до розгляду виробництва та поняття виробничої функції, розглянути фактори виробництва, визначити можливості використання виробничої функції для аналізу діяльності підприємства та прогнозування подальшого його розвитку; розглянути основні економічні припущення, що визначають виробничі функції, а також їх властивості; дати

визначення технологічної та економічної ефективності.

Наступним етапом є розгляд виробництва в короткостроковому періоді. Тут увагу студентів варто зосередити на виробничій функції з одним змінним фактором, визначенні загального, середнього і граничного продукту праці; розглянути закон спадаючої віддачі (продуктивності) та три фази на графіках кривих загального, граничного та середнього продукту.

Логічним продовженням цієї теми є розгляд процесу виробництва в довгостроковому періоді. Варто звернути увагу на відмінності від короткострокового періоду та зосередитися на виробничій функції з двома змінними факторами, розглянути варіанти випуску продукції при різних комбінаціях факторів виробництва та функцію Кобба-Дугласа. Доцільно якомога ширше проаналізувати криву рівного продукту – ізокванту, розглянувши її властивості. Увагу студентів потрібно також зосередити на граничній нормі технологічного заміщення, окресливши її властивості, а також розглянути криву рівних витрат (ізокосту) та її властивості.

Далі необхідно розглянути рівновагу виробника. З цією метою на початку викладення даного питання варто якомога ширше проаналізувати правило мінімізації загальних витрат і правило максимізації загального прибутку.

Завершує тему вивчення питання віддачі від масштабу. Ключовими моментами є аналіз поняття про економію, обумовлену ростом масштабів виробництва, розгляд однорідних та неоднорідних виробничих функцій, а також визначення типів віддачі від масштабу для однорідних функцій.

Питання для обговорення:

1. Що таке виробництво?
2. Дайте визначення виробничої функції.
3. Перерахуйте властивості виробничих функцій.
4. Чим характеризується виробнича функція в короткостроковому періоді? Дати визначення загального, середнього, граничного продукту праці.

5. Чому результатів аналізу, які отримані у результаті використання виробничої функції недостатньо для прийняття управлінських рішень?

6. В чому полягає сутність закону спадаючої граничної продуктивності?

7. Виробнича функція в довгостроковому періоді. У чому відмінність технологічної й економічної ефективності

Самостійна робота студентів

Питання до вивчення:

Наведіть приклади галузей промисловості, де простежується ефект від масштабу. Обґрунтуйте свою відповідь відповідними розрахунками.

ТЕМА 3.2. ВИТРАТИ ВИРОБНИЦТВА

Питання до розгляду:

1. Загальна характеристика витрат виробництва
2. Структура бухгалтерських витрат
3. Структура економічних витрат у короткостроковому періоді

Мета вивчення:

Розглянути загальну характеристику витрат виробництва, визначити сутність бухгалтерських та економічних витрат.

Методичні поради до вивчення теми.

Вивчення даної теми розпочинається із загальної характеристики витрат виробництва. З цією метою варто розглянути поняття і види витрат, а також економічний та бухгалтерський підхід до визначення витрат (у цьому контексті розглянути явні або бухгалтерські витрати та неявні витрати або витрати втрачених можливостей). Варто також зосередити увагу студентів на розумінні нормального прибутку як складової альтернативних витрат та

розглянути види прибутку: бухгалтерський, балансовий, чистий, економічний.

Далі доцільно перейти до розгляду структури бухгалтерських витрат, зокрема надати статті явних (бухгалтерських) витрат.

Потім варто розповісти студентам структуру економічних витрат в короткостроковому періоді, визначення складових структури витрат, формули для розрахунку та графічне представлення. Конкретизуючи варто представити тенденцію зміни середніх змінних витрат та граничних витрат в короткостроковому періоді та залежність середніх витрат від граничних витрат.

На завершення теми пропонується розгляд економічних витрат в довгостроковому періоді. Варто з'ясувати сутність виробничої потужності взаємозв'язок кривих середніх витрат в короткостроковому та довгостроковому періодах. Визначити мінімальний ефективний розмір підприємства і структуру галузі, а також ефекти від масштабу: позитивний, постійний і негативний.

Питання для обговорення:

1. Які існують види витрат?
2. В чому полягає зміст альтернативних витрат? Наведіть приклади альтернативних витрат.
3. Чим відрізняються бухгалтерські витрати від економічних?
4. За якими критеріями розділяється короткостроковий та довгостроковий періоди?
5. «Будь-яке підприємство прагне лише до максимізації свого прибутку». Чи вірне це твердження?
6. Опишіть структуру бухгалтерських витрат.
7. Опишіть структуру економічних витрат.
8. Представте графічно взаємозв'язок граничних витрат і граничного продукту.
9. Зобразіть на графіку залежність середніх витрат від граничних.

10. Що таке виробнича потужність? Опишіть процес формування довгострокових середніх загальних витрат.
11. Чим визначаються ефекти від масштабу? Які види ефектів існують?
12. Форми кривої довгострокових середніх загальних витрат.
13. Спадна віддача від одного ресурсу виробництва і постійна віддача від масштабу - несумісні. Поясніть це твердження.

Самостійна робота студентів

Питання до вивчення:

1. Ви - роботодавець, якому потрібно заповнити вакантну посаду на складальній лінії. Що цікавить Вас більше - середня продуктивність чи гранична продуктивність останнього з найнятих робітників? Якщо Ви помітили, що середня продуктивність почала зменшуватися, то чи впливає з цього, що Вам треба найняти додаткову кількість робітників? Як пов'язана ця ситуація з граничною продуктивністю праці останнього найнятого працівника?
2. В умовах, що постійно змінюються, навіщо компанії взагалі утримувати деякі ресурси фіксованими? Що саме визначає те, яким є ресурс - фіксованим чи змінним?
3. Чи може компанія мати функцію виробництва, що демонструє зростаючу віддачу, постійну віддачу й спадну віддачу від масштабу при збільшенні обсягів продукції? Поясніть.
4. Власник невеликого роздрібного магазину сам виконує обов'язки бухгалтера. Як би ви визначили вартість втрачених альтернатив його праці?
5. Припустимо, що виробник стільців встановив, що гранична норма технологічного заміщення праці капіталом у процесі виробництва значно перевищує відношення орендної плати за машини до зарплати працівника складальної лінії. Як необхідно йому змінити використання матеріальних і трудових ресурсів, щоб звести до мінімуму виробничі витрати.

6. Якщо граничні витрати виробництва зростають, про що це свідчить: про зростання чи зменшення середніх змінних витрат? Поясніть, чому.

7. Якщо граничні виробничі витрати перевищують середні змінні витрати, про що це свідчить: про зростання чи зменшення середніх змінних витрат? Поясніть, чому?

РОЗДІЛ 4. АНАЛІЗ РИНКОВИХ СТРУКТУР

ТЕМА 4.1. ПІДПРИЄМСТВО НА РИНКУ ЧИСТОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Питання до розгляду:

1. Підприємство на ринку чистої конкуренції
2. Вибір оптимальних обсягів випуску чисто конкурентною фірмою в короткостроковому періоді.
3. Вибір оптимальних обсягів випуску чисто конкурентною фірмою в довгостроковому періоді.
4. Ефективне використання ресурсів в умовах чистої конкуренції.

Мета вивчення:

Дослідити умови функціонування підприємства на ринку чистої конкуренції, визначити оптимальні обсяги випуску, проаналізувати ефективність використання ресурсів в умовах чистої конкуренції.

Методичні поради до вивчення теми.

Почати вивчення даної теми варто із загальної характеристики ринка чистої конкуренції. Визначити особливості формування ринкового попиту і попиту на продукцію фірми в умовах чистої конкуренції. Окреслити основні особливості ринку чистої конкуренції. Надати студентам поняття сукупного, середнього та граничного доходу.

Далі рекомендується перейти до вибору оптимальних обсягів випуску чисто конкурентною фірмою в короткостроковому періоді. У цьому контексті варто розглянути метод співставлення валових показників (максимізація прибутку, мінімізація збитків та зупинення виробництва) та метод співставлення граничних показників. Після цього необхідно зорієнтувати студентів на граничну умову для перевірки прибутку та графічне представлення випадків максимізації прибутку, беззбитковості, мінімізації збитків та зупинення виробництва.

Наступне питання теми присвячене вибору оптимальних обсягів випуску чисто конкурентною фірмою в довгостроковому періоді. Студентам у першу чергу слід представити умову довгострокової рівноваги. Потім варто перейти до реакції на зменшення і збільшення попиту на довгостроковому інтервалі, а також розглянути пропозицію фірми і галузі у довгостроковому періоді.

Останнє питання теми передбачає визначення ефективного використання ресурсів в умовах чистої конкуренції.

Питання для обговорення:

1. Наведіть характерні риси ринку чистої конкуренції.
2. У чому полягає відмінність кривої попиту окремої фірми і галузі за умов чистої конкуренції?
3. У чому полягає сутність випадку максимізації прибутку.
4. Поясніть випадок мінімізації збитків. Чи варто за таких умов виходити з ринку?
5. Як здійснюється вибір оптимальних обсягів випуску (максимізація прибутку, мінімізація збитків, припинення виробництва)?
6. Який висновок можна зробити із взаємозв'язку загальних і граничних показників?

Самостійна робота студентів

Питання до вивчення:

1. На основі взаємозв'язку загальних і граничних показників зобразити графічно:
  - випадок максимізації прибутку;
  - випадок беззбитковості;
  - випадок мінімізації збитків;
  - випадок припинення виробництва.
2. Охарактеризувати довгостроковий період на ринку чистої конкуренції. В чому полягає причина відсутності прибутку в довгостроковому періоді?
3. Критерії ефективного використання ресурсів на ринку чистої конкуренції.

ТЕМА 4.2. МОНОПОЛЬНИЙ РИНОК

Питання до розгляду:

1. Підприємство на ринку чистої монополії
2. Вибір оптимальних обсягів випуску монополістом в короткостроковому та довгостроковому періодах
3. Ефективність використання ресурсів за умов монополії
4. Цінова дискримінація.

Мета вивчення:

Розглянути особливості підприємств на ринку чистої монополії, ознайомити з вибором оптимальних обсягів випуску, ефективністю використання ресурсів на монопольному ринку та ціновою дискримінацією.

Методичні поради до вивчення теми.

Розпочати розгляд даної теми необхідно із характерних рис ринку чистої монополії, зокрема навести різновиди монополії: закрита, природна, відкрита. Після цього увагу студентів зосередити на особливостях формування попиту

на продукцію монополіста, представити криву попиту та надати методику визначення граничного доходу. Розглянути темпи зміни граничного доходу та вплив еластичності попиту на продукцію монополіста.

Наступним кроком є вибір оптимальних обсягів випуску монополістом в короткостроковому та довгостроковому періодах. Важливо представити умову максимізації прибутку монополістом та метод перевірки прибутковості за співставленням граничних показників.

Після цього, необхідно перейти до розгляду ефективності використання ресурсів за умов монополії. Варто представити студентам порівняння чисто монопольної та чисто конкурентної рівноваги на ринку. Окрему увагу приділити втратам суспільства від існування монополій. Зобразити криву пропозиції монополії, та розглянути фактори, що обумовлюють її відсутність. Дати визначення монопольній владі, індексу Лернера та факторам, що визначають монопольну владу.

На завершення теми пропонується до розгляду питання цінової дискримінації, необхідних умов для здійснення цінової дискримінації, види цінової дискримінації: просторова, часова, за доходами споживачів, за об'єктом споживання, за соціальним статусом тощо.

Питання для обговорення:

1. Чим відрізняється закрита монополія від природної?
2. Які фактори визначають попит на продукцію монополіста?
3. Від яких параметрів залежить граничний дохід монополіста?
4. Чи впливає еластичність попиту на продукцію монополіста на його виручку? Поясніть.
5. Яким принципом керується монополіст при виборі оптимальних обсягів випуску? Поясніть, чому не можна побудувати криву пропозиції монополії.
6. Що таке монопольна влада? Які фактори впливають на неї?

Самостійна робота студентів

Питання до вивчення:

1. Чому за умов чистої монополії ресурси використовуються неефективно? Обґрунтуйте відповідь
2. В чому полягає сутність цінової дискримінації?
3. Перелічіть види цінової дискримінації та наведіть приклади для кожного виду.

ТЕМА 4.3. РИНОК МОНОПОЛІСТИЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Питання до розгляду:

1. Підприємство на ринку монополістичної конкуренції
2. Вибір оптимальних об'ємів випуску підприємством, що працює на ринку монополістичної конкуренції, в короткостроковому та довгостроковому періодах.
3. Реклама та її наслідки.
4. Монополістична конкуренція та суспільна рівновага.

Мета вивчення:

Визначити особливості ринку монополістичної конкуренції, дослідити процес вибору оптимальних об'ємів випуску підприємством, формування суспільної рівноваги, розглянути роль реклами та її наслідки.

Методичні поради до вивчення теми.

На початку розгляду теми необхідно надати загальну характеристика ринку монополістичної конкуренції, визначити основні риси підприємств, що працюють на ринку монополістичної конкуренції. Розглянути штучну та дійсну диференціацію продукту, представити графік кривої попиту монополістичного конкурента та її розташування.

Друге питання даної теми присвячене вибору оптимальних об'ємів випуску підприємством, що працює на ринку монополістичної конкуренції, в короткостроковому та довгостроковому періодах, визначенню надлишкової виробничої потужності.

Далі увагу студентів варто зосередити на сутності реклами та її впливу на попит, рівень цін, обсяги виробництва і середні витрати в короткостроковому і довгостроковому періодах, навести аргументи за і проти реклами.

Завершити розгляд даної теми пропонується суспільною рівновагою на ринку монополістичної конкуренції.

Питання для обговорення:

1. Що таке недосконала конкуренція?
2. Які основні характеристики ринку монополістичної конкуренції ви знаєте?
3. Які ви знаєте характеристики підприємств на ринку монополістичної конкуренції?
4. Розрахуйте на прикладі реально діючого підприємства, що працює на ринку монополістичної конкуренції оптимальні об'єми випуску в короткостроковому та довгостроковому періодах.
5. Які вам відомі аргументи за і проти реклами. Що на вашу думку є актуальним на теперішній час, розвивати рекламу чи ні?

Самостійна робота студентів

Питання до вивчення:

1. Що ви розумієте під суспільною рівновагою на ринку монополістичної конкуренції.
2. Дослідити як реклама може вплинути на результати діяльності підприємства, що працює на ринку монополістичної конкуренції. Провести дослідження на конкретних прикладах.

3. Антимонопольне законодавство та його вплив на характер діяльності монополістичних конкурентів.

ТЕМА 4.4. ОЛІГОПОЛІСТИЧНА СТРУКТУРА РИНКУ

Питання до розгляду:

1. Підприємство на ринку олігополії
2. Основні форми некооперативної поведінки.
3. Основні форми кооперативної поведінки
4. Ефективність олігополії.

Мета вивчення:

Визначити особливості ринку олігополії, дослідити форми кооперативної та некооперативної поведінки, ефективність ринку олігополії.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

Розпочати вивчення даної теми необхідно із розгляду характерних рис олігополії та показників концентрації ринку.

Далі рекомендується зосередитись на формах поведінки на олігополістичному ринку (кооперативна і некооперативна поведінка). Спочатку увагу студентів зосередити на моделях некооперативної поведінки (цінова війна – модель Бертрана, “Дилема ув’язнених”, модель Курно, модель Штакельберга). Кожну модель варто розглянути детально із графічним та математичним уявленням. Важливо визначити можливі шляхи використання теорії ігор для аналізу поведінки фірм на ринку олігополії, дослідити ринкову рівновагу в умовах дуополії. Слід надати графічний вигляд рівноваги в моделі Курно, графічний вигляд моделі Штакельберга; розглянути поведінку підприємств за моделлю Штакельберга та відмінності моделі при розрахунку прибутку лідера та аутсайдерів.

Наступне питання теми присвячене основним формам кооперативної поведінки (картель, ламана крива попиту, лідерство в цінах та ціноутворення за принципом “витрати +”). Варто розглянути принципи утворення картелю, встановлення монопольних цін, умови припинення існування картелів, встановлення лімітної ціни картелем для запобігання конкуренції в галузі. Далі зосередити увагу студентів на ламаній кривій попиту та розглянути поведінку фірм-олігополістів в умовах взаємозалежності. Після цього визначити ринкові наслідки підвищення та зниження цін конкурентами та принципи встановлення ринкової ціни лідером. На завершення цього теми пропонується розгляд обсягів виробництва лідером, ціноутворення за принципом “витрати +”.

Завершити вивчення теми необхідно визначенням ефективності олігополії.

Питання для обговорення:

1. Перелічіть характерні риси ринку олігополії.
2. Які форми поведінки існують на олігополістичному ринку?
3. В чому полягає основна ідея моделі Бертрана? Для яких ще ринкових структур окрім олігополії властива модель цінової війни?
4. Якими чином теорія ігор використовується для аналізу діяльності олігополії?
5. Наведіть приклади використання “Дилеми ув’язнених” для українських олігополістів.
6. Як формується ринкова рівновага за моделлю некооперативної поведінки Курно?
7. В чому полягають основні відмінності моделі Штакельберга від моделі Курно?
8. Чим обумовлений розрив в лінії граничного доходу в моделі ламаної крива попиту олігополіста?

9. Порівняйте модель ціноутворення олігополіста “за лідером” та модель Штакельберга. В чому вони подібні, а в чому відрізняються?

Самостійна робота студентів

Питання до вивчення:

1. Назвіть умови існування картелів на олігополістичному ринку. Наведіть приклади картельних утворень у світовій економіці.

2. Поясніть, чим обумовлено неефективне використання ресурсів за умов олігополії. Порівняйте умову ефективності з монопольним ринком.

РОЗДІЛ 5. РИНОК ФАКТОРІВ ВИРОБНИЦТВА

ТЕМА 5.1. ПОХІДНИЙ ПОПИТ НА ФАКТОРИ ВИРОБНИЦТВА.

РИНОК ПРАЦІ

Питання до розгляду:

1. Ринок факторів виробництва. Його особливості. Похідний характер попиту на фактори виробництва.
2. Ринок праці та його особливості
3. Правила ефективного використання ресурсів
4. Рівновага на абсолютно конкурентному ринку праці

Мета вивчення:

Розглянути ринок факторів виробництва та визначити його особливості, охарактеризувати похідний характер попиту на фактори виробництва. Розглянути ринок праці та визначити його особливості, охарактеризувати правило ефективного використання ресурсів та розглянути формування рівноваги на абсолютно конкурентному ринку праці.

Методичні поради до вивчення теми.

Розпочати вивчення даної теми пропонується із ринку факторів виробництва та визначення його особливостей.

На завершення розглянути похідний характер попиту на фактори виробництва. Далі розглянути ринок праці та визначити його особливості. Розгляд цього питання повинен охоплювати вивчення попиту на працю в умовах досконалої та недосконалої конкуренції на ринку продукту та попит на працю з боку чисто конкурентного підприємства. Після цього варто розглянути граничний дохід змінного ресурсу та його складові: ціна продукції та гранична продуктивність праці. Потім варто вивчити попит на працю в умовах недосконалої конкуренції, а також галузевий та ринковий попит на працю та фактори, що впливають на зміну попиту на працю.

У третьому питанні цієї теми варто зосередитись на правилі ефективного використання ресурсів: мінімізації витрат та максимізації прибутку, розглянути цінову еластичність попиту на працю та її фактори, ефект заміщення та ефект витрат.

Завершити вивчення теми необхідно визначенням рівноваги на абсолютно конкурентному ринку праці. Розглянути пропозицію праці на окремій фірмі та фактори, що впливають на рівень заробітної платні.

Питання для обговорення:

1. Поясніть, у чому полягає відмінність між чинниками, що визначають попит на ресурси, та чинниками, що визначають попит на товари. Чому попит на ресурси називають «похідним попитом»?

Самостійна робота студентів

Питання до вивчення:

1. Основні фактори виробництва та їх сутність.
2. Розкрийте суть понять «людський капітал» та «соціальний капітал». Як збільшити «людський капітал»?
3. Які є економічні функції земельної ренти?
4. Поясніть відмінності між поняттями економічна рента, абсолютна рента, земельна рента, диференціальна рента?
5. За що підприємець отримує економічний прибуток? Які джерела має цей прибуток?

ТЕМА 5.2. РИНОК КАПІТАЛУ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Питання до розгляду:

1. Ринок капіталу
2. Земля як фактор виробництва

Мета вивчення:

Розглянути ринок капіталу та визначити його особливості, охарактеризувати землю як фактор виробництва.

Методичні поради до вивчення теми.

Розпочати тему варто з розгляду ринку капіталу, зокрема охарактеризувати капітал як фактор виробництва. Далі розглянути основний та оборотний капітали. Після цього – амортизацію та її різновиди, дохід на капітал (процент) та його економічна природа. Увагу студентів також варто зосередити на зміні вартості грошей в часі, оцінку доцільності капіталовкладень, інфляцію, ризик, складний процент та дисконтування.

Далі рекомендується перейти до розгляду землі як фактору виробництва, зокрема дати визначення земельній ренті, охарактеризувати пропозицію та попит на землю, виокремити сільськогосподарський та несільськогосподарський попит на землю.

Питання для обговорення:

1. Які економічні функції земельної ренти?
2. Які особливості має ринок капіталу?
3. В чому полягає економічний зміст процентної ставки?
4. Для чого здійснюється дисконтування?

Самостійна робота студентів

Питання до вивчення:

1. Дослідіть фактори, що впливають на ціну землі в місцевості, де ви проживаєте?
2. Що таке земельна рента?
3. Які фактори впливають на формування попиту та пропозицію на землю?

РОЗДІЛ 6. СУСПІЛЬНА РІВНОВАГА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

ТЕМА 6.1. РІВНОВАГА РИНКОВОЇ СИСТЕМИ. ЕФЕКТИВНІСТЬ

Питання до розгляду:

1. Рівновага ринкової системи.
2. Функція суспільного добробуту
3. Парето-ефективність в суспільному обміні

Мета вивчення:

Розглянути рівновагу ринкової системи та функцію суспільного добробуту, визначити ефективність суспільного обміну.

Методичні поради до вивчення теми.

На початку вивчення теми варто визначити сутність рівноваги ринкової системи, та ознайомити студентів із концепцією ефективності. Далі розглянути взаємодію двох ринків благ, у тому числі як часткову, так і загальну рівновагу на двох ринках, а також стабільної загальної рівноваги. Представити модель економічної рівноваги Вальраса.

Після цього увагу студентів зосередити на функції суспільного добробуту та функції суспільної корисності Бентама, розкрити сутність парадоксу Кондорсе та теореми Ерроу.

Третє питання присвячене парето-ефективності в суспільному обміні. Необхідно також розглянути карти байдужості в коробці Еджуорта та Парето-ефективність у виробництві. Завершити вивчення теми рекомендується спільною Парето-ефективністю в обміні та виробництві.

Питання для обговорення:

1. Яким чином ринковий механізм сприяє досягненню загальної рівноваги?
2. Що таке ефект зворотного зв'язку і яка його роль у ринковій економіці?
3. Яким чином, використовуючи діаграму Еджуорта, можна побудувати криву виробничих можливостей?

Самостійна робота студентів

Питання до вивчення:

1. Охарактеризуйте основні перешкоди для досягнення Парето-ефективного розміщення ресурсів, що існують у реальній економіці.
2. У чому полягає відмінність станів ефективного та оптимального виробництва? Як вони досягаються?

3. Як співвідносяться ефективність і справедливість державної політики?
4. Спробуйте оцінити стан добробуту громадян вашої країни, використовуючи відомі вам критерії оцінки добробуту.

ТЕМА 6.2. ДЕРЖАВА В МІКРОЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ: ЗОВНІШНІ ЕФЕКТИ ТА СУСПІЛЬНІ БЛАГА

Питання до розгляду:

1. Позаринкові зовнішні ефекти
2. Громадські (суспільні) блага
3. Неспроможність ринку і державне регулювання

Мета вивчення:

Розглянути роль держави у мікроекономічній теорії, враховуючи дію зовнішніх та громадських (суспільних) ефектів.

Методичні поради до вивчення теми.

Розпочати розгляд теми варто з дослідження позаринкових зовнішніх ефектів, потім варто перейти до розгляду суспільних благ і їх впливу на мікроекономічну теорію. Позитивні зовнішні ефекти, їх сутність, вплив на обсяг та ціну рівноваги; заходи щодо корегування (графічна інтерпретація). Далі увагу студентів варто зосередити на негативні зовнішні ефекти, їх сутність, вплив на обсяг та ціну рівноваги; заходи щодо керування (графічна інтерпретація) та суспільні, приватні витрати (вигоди); коригуючі податки та субсидії. Теорема Коуза-Стіглера.

Друге питання теми присвячене поняттю громадських благ. У цьому контексті варто розглянути приватні та громадські блага, дослідити попит на громадські блага і ефективний їх обсяг, визначити особливості формування попиту, пропозиції та ціни рівноваги.

Завершити вивчення теми пропонується вивченням умов неспроможності ринку і державним регулюванням. Визначити необхідність та причини втручання держави в економічні процеси за ринкових умов. Теорія суспільного вибору: способи прийняття рішень та проблема ефективності.

Питання для обговорення:

1. Що таке зовнішній ефект?
2. Які блага відносяться до громадських (суспільних)?
3. В чому полягає зміст суспільних витрат?
4. Наведіть приклади позитивних та негативних зовнішніх ефектів.
5. Опишіть сутність теореми Коуза-Стіглера.

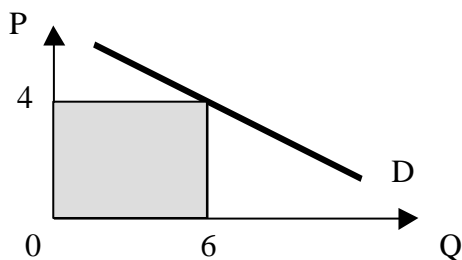
Самостійна робота студентів

Питання до вивчення:

1. Неспроможність ринку і державне регулювання
2. Приватні та громадські блага
3. Попит на громадські блага та особливості формування попиту, пропозиції та ціни рівноваги.
4. Причини втручання держави в економічні процеси за ринкових умов.
5. Теорія суспільного вибору
6. Способи прийняття управлінських рішень та проблема ефективності.

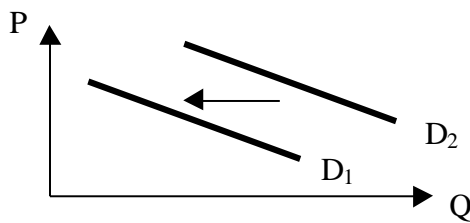
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. На графіку зображена крива попиту D. Що показує заштрихований прямокутник?

- а) величину попиту;
- б) обсяг продаж;
- в) можливий виторг при ціні, рівній 4;
- г) незадоволений попит рівний 10.

2. Зсув кривої попиту на морозиво вліво, з положення D₂ у положення D₁, швидше за все, може бути викликаний:

- а) зростанням доходів населення;
- б) настанням зими;
- в) зменшенням пропозиції морозива;
- г) зниженням цін на морозиво.

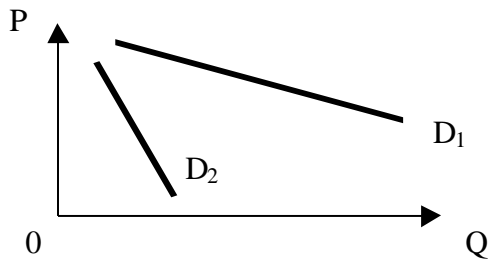
3. Припустимо, що через зміну смаків споживача гранична корисність кожної одиниці деякого блага зростає. У цьому випадку крива індивідуального попиту:

- а) переміститься вліво;
- б) стане більш крутою;
- в) стане більш пологою;
- г) переміститься вправо.

4. Дана функція пропозиції $Q_s=2P-200$. Вільний член зворотної функції пропозиції дорівнює:

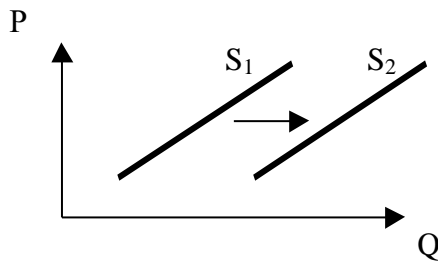
- а) -200;
- б) -100;
- в) 200;
- г) 100.

5. Попит на два блага зображують дані криві:

- а) картопля і яблука сорту «Джонатан»;
- б) хліб і туристичні путівки в Прагу;
- в) бензин й автомобілі;
- г) атмосферне повітря й красу опалих листів у міському саду.

6. Зсув кривої пропозиції вправо, з положення S_1 у положення S_2 , може бути викликаний:

- а) ростом витрат на одиницю продукції;
- б) зниженням пропозиції при зменшенні ціни;
- в) зменшенням змінних витрат;
- г) дотаціями споживачам;
- д) збільшенням попиту.

7. У Києві більш високий рівень цін на товари й послуги у порівнянні з іншими українськими містами обумовлений головним чином тим, що тут:

- а) вище попит;
- б) менше пропозиція товарів і послуг;
- в) більш високі ціни попиту;
- г) більш низькі ціни пропозиції.

8. Крива попиту показує:

- а) яку загальну корисність одержує споживач при тій або іншій ціні;
- б) яку граничну корисність одержує споживач при тій або іншій ціні;
- в) який попит споживача при тій або іншій ціні;
- г) яку суму грошей готовий витратити споживач, щоб одержати ту або іншу кількість корисності.

9. Якщо ринкова ціна нижче рівноважної, то:

- а) з'являється надлишок товарів;
- б) виникає дефіцит товарів;
- в) формується ринок покупця;
- г) падає ціна ресурсів.

10. Якщо попит на товар X і пропозиція товару Y ростуть, то:

- а) рівноважна ціна X підвищується;
- б) рівноважна ціна X знижується;
- в) рівноважна ціна X залишається незмінною;
- г) нічого певного сказати не можна.

11. Закон попиту припускає, що:

- а) перевищення пропозиції над попитом викличе зниження ціни;
- б) якщо доходи в споживачів ростуть, вони зазвичай купують більше товарів;
- в) крива попиту зазвичай має позитивний нахил;
- г) коли ціна товару падає, обсяг планованих покупок росте.

12. Чим можна пояснити зрушення кривої попиту на товар X?

- а) пропозиція товару X з деякої причини зменшилася;
- б) ціна товару X виросла, і як наслідок цього споживачі вирішили менше купувати цього товару;
- в) смаки споживачів викликали інтерес до товару X, і тому вони хочуть купувати його при будь-якій даній ціні більше, ніж раніше;
- г) ціна товару X упала, тому споживачі вирішили купувати його більше, ніж раніше.

13. Ріст цін на матеріали, необхідні для виробництва товару X, викличе:

- а) переміщення кривої попиту вгору (або вправо);
- б) переміщення кривої пропозиції вгору (або вліво);
- в) переміщення кривої попиту й кривої пропозиції вгору;
- г) переміщення кривої пропозиції вниз (або вправо).

14. Який термін відображає здатність і бажання людей платити за щось?

- а) потреба;
- б) попит;
- в) необхідність;
- г) бажання.

15. На ринковий попит не впливають:

- а) доходи споживачів;
- б) ціни на взаємозалежні товари;
- в) ціни на ресурси;
- г) чисельність покупців.

16. Якщо попит падає, крива попиту переміщується:

- а) вниз і вліво;
- б) по обертанню годинникової стрілки;
- в) вгору й вправо;
- г) проти обертання годинникової стрілки.

17. Зміна якого фактора не викликає переміщення кривої попиту?

- а) смаків і переваг споживачів;
- б) розміру, або розподілу національного доходу;
- в) ціни товару;
- г) чисельності або віку споживачів.

18. Вдосконалення технології зрушує:

- а) криву попиту вгору й вправо;
- б) криву попиту вниз і вправо;
- в) криву пропозиції вниз і вправо;
- г) криву пропозиції вгору й вліво.

19. Готовність купувати додаткові одиниці виробленого товару тільки по більш низькій ціні найкраще пояснює:

- а) ефект заміщення;
- б) принцип спадаючої граничної корисності;
- в) ефект доходу;
- г) закон пропозиції.

20. Ринок товарів і послуг перебуває в рівноважному стані, якщо:

- а) попит дорівнює пропозиції;
- б) ціна дорівнює витратам плюс прибуток;
- в) рівень технології міняється поступово;
- г) обсяг пропозиції дорівнює обсягу попиту.

21. Якщо ринкова ціна нижче рівноважної, то:

- а) з'являються надлишки товарів;
- б) виникає дефіцит товарів;
- в) формується ринок покупця;
- г) падає ціна ресурсів.

22. Якщо пропозиція та попит на товар зростають, то:

- а) ціна підвищиться;
- б) збільшиться загальна кількість товару;
- в) ціна залишиться стабільною;
- г) добробут суспільства зросте.

23. Якщо ціна товару нижче точки перетину кривої попиту та кривої пропозиції, то виникне:

- а) надлишок;
- б) дефіцит;
- в) зросте безробіття;
- г) всі варіанти невірні.

24. Покупка товарів за низькою ціною на одному ринку і продаж його за високою ціною на іншому не є:

- а) операцією з метою одержання прибутку;
- б) засобом підвищення пропозиції на ринку з високим рівнем цін;
- в) причиною цінових розходжень на конкретних ринках;
- г) засобом підвищення попиту на ринку з високим рівнем цін.

25. Закон пропозиції, якщо ціни зростають, а інші умови незмінні, проявляється:

- а) в зростанні пропозиції;
- б) у зниженні пропозиції;
- в) в зростанні обсягу пропозиції;
- г) у скороченні обсягу пропозиції.

26. Попит та пропозиція можуть бути використані для пояснення координуючої ролі ціни:

- а) на товарному ринку;
- б) на ринку ресурсів;
- в) на валютному ринку;
- г) на будь-якому ринку.

27. Цілком імовірно, що причиною падіння ціни на продукт є:

- а) ріст податків на приватне підприємництво;
- б) зростання споживчих доходів;
- в) падіння цін на виробничі ресурси;
- г) падіння ціни на взаємодоповнюючий товар.

28. Що може викликати падіння попиту на товар X?

- а) зменшення доходів споживачів;
- б) збільшення цін на товари-субститути товару X;
- в) очікування росту цін на товар X;
- г) падіння пропозиції товару X.

29. Якщо два товари взаємозамінні, то ріст ціни на перший товар, викличе:

- а) падіння попиту на другий товар;
- б) ріст попиту на другий товар;
- в) збільшення обсягу попиту на другий товар;
- г) падіння величини попиту на другий товар.

30. Пропозиція товару не відчуває впливу:

- а) змін переваг споживачів;
- б) змін цін на ресурси;
- в) змін технології виробництва;
- г) змін кількості споживачів на ринку.

31. Якщо ціна товару еластичного попиту виросла з 3 до 4 грн, то виручка:

- а) скоротилася;
- б) виросла;
- в) залишилася незмінною;
- г) абсолютно нееластична.

32. Коефіцієнт цінової еластичності попиту дорівнює $(-1/2)$. Це означає:

- а) якщо ціна товару виросте на 1%, то попит на нього скоротиться на 2%;
- б) якщо ціна товару знизиться на 1%, то попит на нього збільшиться на 2%;
- в) якщо ціна товару знизиться на 1%, то попит на нього зменшиться на 2%.

33. Цінова еластичність попиту буде вище (вибрати один варіант):

- а) на товари першої необхідності, ніж на предмети розкоші;
- б) у тих випадках, коли споживачі використовують даний товар з найбільшою користю для себе;
- в) чим більше альтернативні витрати виробництва товарів;
- г) чим менш необхідний товар споживачеві;
- д) у жодному з перерахованих випадків.

34. Функція попиту має такий вигляд: $Q_D=2100-3P$. При якій ціні цінова еластичність попиту (E_P^D) складе $-0,75$?

- а) 200;
- б) 300;
- в) 400;
- г) 500.

35. Якщо однопроцентне скорочення ціни на товар приводить до двохпроцентного збільшення обсягу попиту на нього, то цей попит:

- а) нееластичний;
- б) еластичний;
- в) одиничної еластичності;
- г) абсолютно нееластичний;
- д) абсолютно еластичний.

36. Яке з наведених нижче значень коефіцієнта еластичності по доходу стосується товарів першої необхідності?

- а) менше 0;
- б) більше 0, але менше 1;
- в) більше 1;
- г) 1;
- д) жодне з наведених значень.

37. Фірма виробляє й продає два товари - А і Б. А має багато замінників; Б займає значну частку у витратах споживачів. Збільшення ціни на кожен товар приведе до:

- а) збільшення виручки від продаж товару А і скорочення виручки від продаж товару Б;
- б) збільшення виручки від продаж товару А і товару Б;
- в) скорочення виручки від продаж товару А і збільшення виручки від продаж товару Б;
- г) скорочення виручки від продаж товару А і товару Б.
- д) того, що виручка від продаж товару А і товару Б залишиться незмінною.

38. Якщо ціна товару нееластичного попиту виросла з 7 до 8 грн, то виручка:

- а) скоротилася;
- б) виросла;
- в) залишилася незмінною;
- г) абсолютно нееластична;
- д) абсолютно еластична.

39. Якщо ціна товару виросла з 1,5 грн до 2 грн, а обсяг попиту скоротився з 1000 до 900 одиниць, то коефіцієнт цінової еластичності дорівнює:

- а) 3,00;
- б) 2,71;
- в) 0,37;
- г) 0,33;

40. Якщо ціна товару нееластичної пропозиції виросла з 9 до 8 грн, то виручка:

- а) скоротилася;
- б) виросла;
- в) залишилася незмінною;
- г) абсолютно нееластична;
- д) абсолютно еластична.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Згідно з робочими навчальними планами підготовки бакалаврів за спеціальністю «Менеджмент» факультету менеджменту та маркетингу Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» в процесі викладання дисципліни «Мікроекономіка» передбачено виконання розрахункової роботи. Метою виконання розрахункової роботи є поглиблене вивчення окремих тем курсу, набуття студентом практичних навичок по розрахунку мікроекономічних показників. В ході виконання роботи необхідно враховувати сучасні соціально-економічні тенденції в суспільстві, нові підходи в економіці та системах управління народним господарством, закони та підзаконні акти, що регламентують економічний розвиток країни (діяльність окремих господарських суб'єктів, а також економіки держави в цілому).

ВКАЗІВКИ ПРО ПОРЯДОК ВИКОРИСТАННЯ РЕЙТИНГОВОЇ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

На першому занятті з дисципліни до студентів доводяться правила застосування рейтингової системи оцінювання їх знань.

Як правило, рейтинг з дисципліни ведеться під керівництвом лектора викладачем, який проводить практичні заняття в навчальній групі з певної дисципліни. Студенти своєчасно інформуються про всі отримані рейтингові бали.

Значення поточних рейтингів студентів з дисципліни періодично доводяться до студентів і деканатів та використовуються для коригування навчального процесу й управління навчальною діяльністю кожного студента.

Календарна атестація студентів (на 8 та 14 тижнях семестрів) з дисципліни «Мікроекономіка» проводиться викладачем за значенням поточного рейтингу студента на час атестації. Якщо значення цього рейтингу не менше 50% від максимально можливого на час атестації, студент вважається задовільно атестованим. В іншому випадку в атестаційній відомості виставляється «незадовільно».

Рейтинг студента з дисципліни складається з балів, що він отримує за:

1. Тестування (max 15 балів) – проводиться після завершення теми на лекційному занятті. Тести складаються з 10-20 питань, кожне з яких оцінюється у 0,25 бали. Тестування проводиться у дистанційному курсі, що розміщений на платформі Moodle.

Критерії оцінювання:

0,25 бали – вірні відповіді на тестове запитання;

0 балів –неправильна відповідь на тестове запитання.

2. а) Модульна контрольна робота (max 10 балів) – виконується на практичному занятті після завершення розділів «Аналіз ринкових умов» та «Теорія поведінки споживача» (проводиться за умови аудиторного навчання)

Критерії оцінювання:

10 балів – повні відповіді на теоретичні запитання і вірно розв’язана задача;

9 балів – присутні неточності в відповідях на теоретичні питання або розрахункові помилки в задачі;

8 балів – робота містить правильні відповіді на теоретичні запитання і не повний розв’язок практичного завдання;

7-6 балів – в роботі є правильні і повні відповіді лише на теоретичні питання;

0-5 – студент не володіє матеріалом.

б) Самостійна робота (має 10 балів) – яка передбачає проведення 2 індивідуальних міні-досліджень впродовж семестру з максимальною оцінкою 5 балів (проводиться за умови дистанційного навчання).

3. Вирішення практичних задач в аудиторії (має 35 балів) – протягом семестру студенти мають брати активну участь у розв’язанні задач, виконанні домашніх завдань, ділових іграх, дискусіях.

Критерії оцінювання:

5 балів – відповіді на основні та додаткові запитання повні, вичерпні, обґрунтовані;

3-4 бали – відповідь на основне запитання правильна, відповіді на додаткові запитання з деякими неточностями;

1-2 бали – неповні або неточні відповіді на основне та додаткові запитання, студент володіє уривчастою інформацією;

0 балів – відповідь на основне запитання відсутня.

4. Індивідуальне завдання (має 30 балів) – виконується відповідно до вказівок, що додаються окремо до силабусу. В роботі проводяться розрахунки завдань згідно визначеного варіанту.

Критерії оцінювання:

30 балів – робота виконання в повному обсязі, розрахунки без помилок, з поясненнями и повними відповідями на поставлені питання;

25 – 29 балів – в роботі містяться деякі неточності або розрахункові помилки;

19 – 24 бали – робота виконана в повному обсязі, але містить помилки.

0 – 18 балів – робота виконана не в повному обсязі, містить суттєві помилки.

5. Виконання творчих завдань (есе, групове дослідження) (має 10 балів), за кожне з яких нараховується по 5 балів.

Штрафні та заохочувальні бали за:

- несвоєчасне (пізніше ніж на тиждень) подання РР – 10 балів;
- участь в олімпіаді з дисципліни, розробка ситуаційних вправ, тестових завдань та задач з курсу з дисципліни надається від 5 до 10 заохочувальних балів.
- Проведення наукового дослідження за темами курсу, підготовка тез та виступ на конференції надається від 5 до 10 заохочувальних балів.

Умови позитивної проміжної атестації:

Для отримання «зараховано» з першої проміжної атестації (9 тиждень) студент матиме не менше ніж 13 балів (за умови, якщо на початок 8 тижня згідно з календарним планом контрольних заходів «ідеальний» студент має отримати 25 балів).

Для отримання «зараховано» з другої проміжної атестації (18 тиждень) студент матиме не менше ніж 26 балів (за умови, якщо на початок 18 тижня згідно з календарним планом контрольних заходів «ідеальний» студент має отримати 50 балів).

Розрахунок рейтингу:

За умови дистанційного навчання, якщо студент набирає протягом семестру бали від 60 до 100, йому може бути запропоноване виставлення оцінки «автоматом».

За умови аудиторного навчання, підсумковий рейтинг студента визначається як:

$$RC = 50 + 50 = 100 \text{ балів,}$$

де 50 балів – семестровий рейтинг, який обраховується діленням семестрових балів навпіл;

50 балів – підсумковий іспит у письмовій формі.

Допуск до складання Підсумкового екзамену можливий за умови отримання студентом не менше 50% балів за п. 1-5. Необхідною умовою допуску до екзамену є зарахування розрахункової роботи, всіх тестів та модульної контрольної роботи.

Критерії оцінювання відповіді на екзамені:

50 – 48 балів – повні відповіді на всі питання або є окремі несуттєві розрахункові помилки в задачах;

47 – 40 балів – присутні неточності в відповідях на теоретичні запитання, є помилки в задачах;

39 – 34 балів – неповні відповіді на теоретичні та практичні запитання;

0 – 33 балів – неповні відповіді на теоретичні запитання, не розв'язані задачі.

Максимальний бал за курс – 100 балів.

Для отримання студентом відповідних оцінок (ECTS та традиційних) його рейтингова оцінка **RD** переводиться згідно з таблицею:

$RD = r_C + r_E$	Оцінка ECTS	Традиційна оцінка
95...100	A	відмінно
85...94	B	добре
75...84	C	
65...74	D	задовільно
60...64	E	
$RD \leq 60$	Fx	незадовільно
$r_C < 35$ або не виконані інші умови допуску до екзамену	F	не допущений

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Методологія мікроекономіки: теорії і моделі.
2. Теорія ринкового попиту та пропозиції. Ринкова рівновага.
3. Застосування аналізу попиту і пропозиції: аналіз наслідків оподаткування, введення квот і тарифів.
4. Застосування аналізу попиту і пропозиції: аналіз введення граничних цін і мінімальної зарплати.
5. Застосування аналізу попиту і пропозиції: аналіз введення планових цін в сільському господарстві.
6. Теорії споживчого вибору: оптимум споживача, криві байдужості і бюджетної лінії.
7. Прийняття рішення споживачем про купівлю товару.
8. Ефекти змін доходу та взаємозамінності товарів при підвищенні цін: як компенсується податок може знизити споживання товару, оподаткованого податком.
9. Натуральні субсидії: як політика може створювати ламані бюджетні лінії і мати ефект, протилежний намірам.
10. Теорія еластичності попиту і пропозиції.
11. Використання концепції виграшу споживача для оцінки податкового тягаря і вигод від субсидій.
12. Оцінка функцій попиту та еластичності: ринкові експерименти та опитування, статистичний метод, проблема ідентифікації.
13. Виробництво, витрати і пропозиція на конкурентних ринках (ізокоста, ізокванта, види витрат, ефект масштабу).
14. Закон спадної віддачі: аналіз стадій виробництва.
15. Взаємозамінність факторів виробництва: заміщення праці капіталом.
16. Вплив зміни технології виробництва на ізокванти.
17. Обмеження використання ресурсу: застосування в промисловості функції витрат.
18. Аналіз довгострокових витрат: зміна розмірів підприємств.

19. Максимізація прибутку на конкурентних ринках, короткостроковий і довгостроковий період.
20. Короткостроковий період: зниження ціни змінного фактора виробництва
21. Зміна в ціні постійного ресурсу: короткострокова дія ліцензійних платежів і фіксованих річних субсидій.
22. Крива пропозиції на конкурентному ринку: короткостроковий і довгостроковий період).
23. Довгострокові наслідки плати за ліцензії на пропозицію (ведення ділових операцій).
24. Вплив державної політики, яка обмежує для фірм вхід на конкурентні ринки, на ринкову пропозицію.
25. Оподаткування податком випуску продукції в галузі з постійними витратами, субсидування конкурентної галузі.
26. Характеристика ринків недосконалої конкуренції.
27. Особливості рівноваги на ринках недосконалої конкуренції.
28. Бар'єри для входу в галузь: як підтримується монопольна влада.
29. Реакція монополії на встановлення верхнього рівня межі ціни, податків і субсидій.
30. Витрати нецінової конкуренції.
31. Здійсненням рекламної діяльності при монополістичної конкуренції.
32. Оцінка втрат в ефективності і вигод через монополістичної влади.
33. Аналіз виробництва за допомогою діаграми Еджворта.
34. Трансакційні витрати, теорема Коуза, специфікація прав власності.
35. Зовнішні ефекти: негативні, позитивні.
36. Громадські блага в порівнянні з приватними благами.
37. Вибір в умовах невизначеності.
38. Ринки з асиметричною інформацією.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Мікроекономіка : підручник / За заг. ред. А.І. Ігнатюк. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. 420 с.
2. Мікроекономіка: Навчальний посібник. Харків: ХНУВС, 2016. 133 с.
3. Мікроекономіка: Навч. посібник / Н. М. Каменева, М. В. Косич, О. Ю. Александрова та ін. Харків: УкрДУЗТ, 2022. 305 с.
4. Лобачова Є. Н. Економічна теорія. Підручник у 2х частинах. Львів: ЛЄФ, 2012. 557 с.
5. Петрушенко Ю. М. Мікроекономіка: теорія та приклади розв'язання задач : Навчальний посібник. Суми : ВТД «Університетська книга», 2017. 325 с.
6. Пилипенко В. В. Мікроекономіка. Курс лекцій: Навчальний посібник. Львів : Новий світ, 2015.
7. Базилінська О. Я., Мініна О.В. Мікроекономіка : навчальний посібник для ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 349 с.
8. Мартин О. М. Мікроекономіка: теорія, тести, задачі. Частина І: навчальний посібник. Львів : ЛДУ БЖД, 2021. 271 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Varian H.R. Intermediate Microeconomics : A modern Approach. 8th Edition. University of California at Berkeley. W.W. Norton & Company. New York. 2010. 806 p.
2. Mankiw G.N. Principles of Microeconomics. 8th Edition. Harvard University. 2018. 526 p.
3. Nicholson W., Snyder Ch. Microeconomic Theory : Basic Principles and Extentions. 10th Edition. Thomson South-Western. 2008. 763 p.
4. Кравченко О. А. Мікроекономіка: теоретичні основи : навч. посіб. Одес. нац. політехн. ун-т. О. : Букаєв В. В., 2013. 134 с.
5. Максименко І. А. Економічна теорія: політекономія, мікроекономіка, макроекономіка : навч. посіб. / І. А. Максименко, Н. П. Мацелюх, І. М. Бурдейний, К. М. Кукушкін, Д. Я. Кушнір; Нац. ун-т держ. податк. служби України. Чернівці : Прут, 2011. 404 с.
6. Мацелюх Н. П. Економічна теорія: історія економіки та економічної думки, політична економія, мікроекономіка, макроекономіка : навч. посіб. для

- самоств. підготов. до комплекс. держ. екзамену з екон. теорії / Н. П. Мацелюх, І. А. Максименко, І. М. Бурдейний, М. М. Теліщук, Т. М. Громова; Нац. ун-т держ. податк. служби України. 2-ге вид., переробл. і доповн. Чернівці : Прут, 2012. 549 с.
7. Наливайко А.П., Азьмук Л.А., Банщиков П.Г. Мікроекономіка за наук. ред. А.П. Наливайка. К.: КНЕУ, 2011. 446 с.
  8. Панчишин С. М. Аналітична економія: макроекономіка і мікроекономіка : підручник: у 2 кн. Кн. 2. Мікроекономіка / С. М. Панчишин, П. І. Островець, В. Б. Буняк, І. В. Грабинська, Р. В. Михайлишин, Г. В. Михайляк, Т. П. Моряк, О. М. Островець, С. К. Реверчук, Г. Я. Стеблій; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. К. : Знання, 2010. 437 с.
  9. Попов О. Є. Мікроекономіка : навч.-практ. посіб. для самоств. вивч. дисципліни / О. Є. Попов, В. І. Отенко, І. М. Колесніченко, А. В. Литвиненко, Н. О. Степаненко, Т. В. Ус; ред.: О. Є. Попов; Харк. нац. екон. ун-т. Х. : ХНЕУ, 2013. 335 с.
  10. Задоя А.О. Мікроекономіка. Курс лекцій. К.: Знання, 2000.
  11. Карагодова О.А., Черваньов Д.М. Мікроекономіка. К., 1997.
  12. Мікроекономіка : навч. посіб. Ч. 1 / уклад.: Н. М. Нілова, Т. О. Семененко, Т. І. Гончарук, Д. В. Олексіч; ДВНЗ «Укр. акад. банк. справи Нац. банку України». Суми, 2014. 171 с.
  13. Наливайко А.П., Євдокимова Н.М., Задорожна Н.В. Мікроекономіка. К., 1999.
  14. Уфимцева О. Ю. Мікроекономіка. Курс лекцій : підручник. Д. : ПДАБА, 2012. 174 с.
  15. Федоренко В. Г. Макро- та мікроекономіка: теоретичні аспекти : навч.-метод. посіб. для самоств. вивч. дисципліни / В. Г. Федоренко, М. П. Денисенко, Т. М. Качала, І. П. Мігус, А. П. Гречан; ред.: В. Г. Федоренко, М. П. Денисенко; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну, Ін-т підготов. кадрів Держ. служби зайнятості України. К. : Алерта, 2013. 727 с.
  16. Мікроекономіка : конспект лекцій / укладачі : Ю. М. Петрушенко, О. В. Дудкін, Н. М. Костюченко. Суми : Сумський державний університет, 2013. 206 с.
  17. Мікроекономіка: практикум : навч. посіб. / за ред. В. Д. Базилевича. 2-ге вид., переробл. і доповн. К. : Знання, 2010. 491 с.
  18. Mankiv N., Romer D., Weil N. A Contribution to the Empirics of Economic growth. *Quarterly Journal of economics*. May, 1992. V.107. P. 407–438.
  19. Петрушенко Ю.М. Мікроекономіка: теорія та приклади розв'язання задач: навч. посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2012. 320 с.

- 20.Веріан Г. Р. Мікроэкономика. Проміжний рівень. Сучасний підхід : підручник / Г. Р. Веріан ; пер. з англ. С. Слухай. 6-те вид. К. : Лібра, 2006.
- 21.Caplovitz D. The Poor pay more: consumer practices of low-income families. – Free Press, 1963.